

Η «Κασσιανή» της Ψαλτόλυσσας

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Την λέξη «ψαλτόλυσσα» την άκουσα εσχάτως, αλλά το είδος το γνωρίζω από παλιά. Διότι «ψαλτόλυσσα» δεν είναι μόνο η λύσσα που έχουν ωρισμένοι μοναχοφάηδες ψαλτάδες να τα ψάλλη όλα η αφεντομουτσουνάρα τους, αλλά είναι και το είδος αυτών που θα μπορούσαμε να τους πούμε «της προσκολλησεως». Στην αρχή ζυγώνουν στο ψαλτήρι σεμνά και διστακτικά, και εκτελούν χρέη ισοκράτη. Άμα ο ψάλτης διαπιστώσει ότι δεν είναι παράφωνοι μπορεί ενδεχομένως την τρίτη με τέταρτη φορά να τους ρίξει ένα βλέμμα συμπαθείας, να τους ευχηθή ένα και του χρόνου ή να τους ειδοποιήσει για μια έκτακτη περίπτωση.

Η ψαλτόλυσσα κάθεται μαζεμένη σαν το σκυλλί -προς το οποίο η σχέση της «(ψαλτο)λύσσας» δεν πρέπει να είναι τυχαία- και περιμένει ζητιανεύοντας με το βλέμμα ένα ελάχιστο ψίχουλο, μπορεί και κόκκαλο, από την πλούσια ψαλτική τράπεζα. Ένα λαχταριστό κόκκαλο είναι βεβαίως ο Απόστολος. Αλλά η ψαλτόλυσσα πρέπει να είναι υπομονετική και να περιμένη πότε θα παρουσιαστή η κατάλληλη ευκαιρία, η απουσία π.χ. του «καθιερωμένου» και «παλιότερου» διεκδικητή, ένα κρυολόγημα του ανταγωνιστή, κ.λπ. κ.λπ.

Ένα άλλο λαχταριστό έδεσμα προς το οποίο προσβλέπουν όλες οι απανταχού ψαλτόλυσσες είναι το «Άσπιλε, αμόλυντε, άφθορε, άχραντε...» στους Χαιρετισμούς, είτε, έστω, το «Και δος ημίν Δέσποτα...» που θεωρείται -και είναι- παρακατιανό, καθότι συντομώτερο από το «Άσπιλε...», αλλά, εδώ που τα λέμε, στην αναβροχιά καλό είν' και το χαλάζι που λέει κι ο λαός.

Έπειτα υπάρχει και η ανάγνωση των ψαλμών, τόσο στους Χαιρετισμούς όσο και

την Μεγάλη Εβδομάδα, που για κάθε ψαλτόλυσσα είναι ένα λαχταριστούτσικο κομματάκι· θα πη βέβαια κάποιος πως άλλο ανάγνωση κι άλλο ψαλτική, όμως υπάρχει κι εκεί η ευκαιρία για λίγο ψάλσιμο, φερ' ειπείν στο «Εν ονόματι Κυρίου ευλόγησον πάτερ!», που όλες οι ψαλτόλυσσες το ταρναρίζουν δεόντως, αν και, εδώ που τα λέμε, σε χαλάει να διαβάζης μ' ένα κάποιο μουρμουριστό ψαλτάδικο ήθος εκείνο το «Οι φίλοι μου και οι πλησίον μου από μακρόθεν ήγγισαν και έστησαν και οι λαλούντές μοι κακά ματαιότητας και δολιότητας όλην την ημέραν εμελέτησαν»; Σε χαλάει; Δε σε χαλάει.

Υπάρχουν μάλιστα και ψαλτόλυσσες της μακροχρονίου προσκολλησέως που πραγματοποίησαν το όνειρό τους και μετατέθηκαν από την περιφέρεια στο κέντρο του ψαλτηρίου, έγιναν δηλαδή ιεροψάλτες αριστεροί, ακόμα και δεξιοί σε σπάνιες, πλην υπαρκτές, περιπτώσεις. Α! τι απόλαυση να καθαρίζης συνεχώς τη φωνή σου μ' ένα ολίγον εξεζητημένο βηχαλάκι, να φυσάς τη διαπασών προκειμένου να πιάσης τον τόνο, να περνάς με άνεση από τον πρώτο στον πλάγιο του τετάρτου και τανάπαλιν! Τι αγαλλίαση να στραβοκυττάς έναν χαντακωμένο ισοκράτη κάνοντάς του νοήματα να πιάση τον κάτω Δη, ή τρίβοντας μεταξύ τους τον δείκτη και τον αντίχειρα, που Κύριος οίδε τι ακριβώς σημαίνει! Και τι άφατη ηδονή όταν βρεθής στην θέση να επιλέγης εσύ με ένα γενναιόδωρο νεύμα την τυχερή, μεταξύ πολλών καραδοκουσών ψαλτολυσσών, ψαλτόλυσσα που θα διαβάση το «Άσπιλε...»

Μια τέτοια ψαλτόλυσσα ήταν και ο Κώστας Κ., ο οποίος κατώρθωσε να περάση, από την θέση του απλού ισοκράτη και ευκαιριακού αναγνώστη του Αποστόλου, στην θέση του αριστερού ψάλτη του Ιερού Ναού Αγίου Φανουρίου της συνοικίας μας. Ο ναός ήταν σχετικά μικρός, οι απολαβές πενιχρές, μόλις και μετά βίας ανεβάζοντας σε ένα στοιχειωδώς αξιοπρεπές επίπεδο το επίσης πενιχρό εισόδημα του ταπεινού εμποροϋπαλλήλου, αλλά ήταν κάτι, και το κυριώτερο και ανεκτίμητης αξίας: ήταν πλέον ψάλτης, απόλυτος κυρίαρχος του αναλογίου, έστω και του αριστερού.

Αυτό όμως το «αριστερού» άρχισε, με το πέρασμα των χρόνων, να εξελίσσεται σε αγκάθι που τριβέλιζε τον Κώστα Κ., καθώς ανακάλυπτε ότι παρέμενε «στάσιμος» επί σειράν ετών. Κάθε φορά που υπήρχε ανάγκη αντικαταστάσεως δεξιού ψάλτου –και το πράγμα είχε συμβή πάνω από δύο φορές- ο Κώστας Κ. περίμενε εναγωνίως να υπάρξη κρούση από τον εφημέριο του ναού, έναν θεριακωμένο λεβεντόπαππα, τον παππα-Νικήτα.

Περίμενε αυτό το «νεύμα» ευαρεσκείας, αυτήν την περιπόθητη χειρονομία αναγνωρίσεως, όπως ο σκύλλος το κόκκαλο, πλην η χειρονομία δεν ερχόταν, η υπόθεση της «αναβάθμισής» του χρόνιζε επικίνδυνα, κι είχε αρχίσει να σκέπτεται σοβαρά το ενδεχόμενο να περατώση την ψαλτική του σταδιοδρομία αριστερός.

Και να που για καλή του τύχη ο τελευταίος δεξιός ψάλτης -ένας Γεώργιος Μπονάνος από το πουθενά- λογόφερε με τον παππα-Νικήτα την Κυριακή των Βαίων, για το ύψος της αμοιβής του υποθέτει, και να που παρουσιάζεται μοναδική ευκαιρία να αναβαθμιστή επί τέλους, ας είναι και με μικρότερη αμοιβή από του Μπονάνου, αυτόν το δεξιό αναλόγιο του 'χει σκλαβώσει την ψυχή, και βέβαια με την Μεγάλη Εβδομάδα και τον Νυμφίο να έρχεται -τι να έρχεται, να είναι ήδη φτασμένος και να ανοίγει την θύρα του νυμφώνος- η μόνη ενδεδεδειγμένη λύση είναι ο προβιβασμός του αριστερού σε δεξιό!

Όλο το βράδυ της Κυριακής των Βαίων προς την Μεγάλη Δευτέρα δεν κοιμήθηκε· άκουγε το τηλέφωνο να χτυπά, έβλεπε τον παππα-Νικήτα να τον υποδέχεται στο δωματιάκι δίπλα στο ιερό, περισσότερο για να καθορίσουν το ύψος της αμοιβής του -εννοείται πως θα το παλέψει για λελογισμένο ύψος, αλλά δεν πρόκειται να φθάση και στα άκρα-, ίσως και να μη χρειάζεται, όλοι το ξέρουν πως την Μεγάλη Εβδομάδα ο ρόλος του ψάλτου είναι από κομβικός έως αναντικατάστατος.

Κι όμως, δεν ήταν έτσι. Ο τραγόπαππας είχε συνεννοηθή μ' έναν ανηψιό του, ένα ανίδεο, αμούστακο παιδάριο, και τώρα που το σκέφτεται όλη η λογομαχία με τον άλλο τον άσχετο, τον Μπονάνο, μπορεί να ήταν προσχηματική, τον ανηψιό του ήθελε να βολέψει ο ταβλαμπάς κι έκανε τάχαμου πως δεν βγαίνει πέρα και πρέπει να προβή σε περικοπή μισθού. Ώρα είναι να τον πάρη κι αυτόν η μπάλλα και από 'κεί που ονειρεύεται δεξιά μεγαλεία να καταβαραθρωθή σε ακόμα βαθύτερα αριστερά τάρταρα!

Καίτοι, λοιπόν, φαρμακώθηκε, δεν έβγαλε τσιμουδιά, στόμα θεόκλειστο. Πάντως αυτό το παιδάριο το μίσησε. Και ντρέπεται να το πη πως μεγαλοβδομαδιάτικα -αν και, εδώ που τα λέμε, και οποιαδήποτε άλλη μέρα του χρόνου είναι το ίδιο- τον καταράστηκε αυτόν τον ανηψιό, μαζί με όλα τα σπυριά του, να αρρωστήση, να βουβαθή, να βγάλη το κακό σπυρί, ναί, τέτοιες ακρότητες, στις οποίες ήθελε ο αθεόφοβος να ανακατέψει όχι τον σατανά αλλά τον ίδιο τον Θεό, σαν να μην ήξερε πως «βρέχει επί δικαίους και αδίκους», σαν να μην ήξερε πως ο Θεός «αγάπη εστίν», και δεν είχε τίποτα να κάνη με τις δικές του μωροφιλοδοξίες και τα μικρομίσση, αυτήν την καταραμένη ψαλτόλυσσα, αυτό το παντοδύναμο πάθος, δυναστικώτερο κι απ' την ψωμόλυσσα!

Τον άκουσε τον ανηψιό, ονόματι Μιχάλη, το βράδυ της Μεγάλης Δευτέρας: ωραία φωνή, δε λέει, αλλά άπειρος βρε παιδί μου, και τον «Νυμφώνά σου» το 'πιασε λίγο χαμηλά, ο Κώστας έκανε έναν μορφασμό, «αχ, βρε Μιχάλη!», δεν προλάβανε να γνωριστούν και τον έλεγε «Μιχάλη», φιλικά υποτίθεται, αλλά με αυτό το «αχ, βρε» μπροστά που σημαίνει «κάτσε βρε παιδάριο εφτά - οχτώ χρόνια στο αριστερό αναλόγιο να λιώσης κανα δυό ράσα κι έπειτα διεκδίκησε τη θέση του δεξιού που

κανονικά ανήκει σε πιο πεπειραμένους από σένα!». Και μην νομισθής πως με το «πεπειραμένους» εννοεί τον εαυτό του, αυτός, έτσι κι έμπαινε δεξιός κάποιος ισάξιος του που να 'χε φάει την ψαλτική με το κουτάλι, δεν θα 'χε αντίρρηση, τον ενοχλεί που δεν ακολουθείται η κατά παράδοσιν ισχύουσα τάξις, ένα είδος ατύπου πλην υπαρκτής ιεραρχίας.

Εκεί όμως που είχαν φθάσει τα πράγματα, δεν κινδύνευε πλέον μόνο η άτυπος αλλά και η τυπική τάξις. Εξηγείται τι θέλει να πη: Αύριο είναι Μεγάλη Τρίτη, κι όλοι οι ψαλτάδες ξέρουν τι σημαίνει αυτό. Το μεγαλύτερο ψαλτάδικο «σουξέ», αν μπορή να μιλήσει κανείς με τέτοιους αγοραίους όρους, το τροπάριο της Κασσιανής, που δικαιούσαι να το «ταρναρίσης» μέχρι και εικοσιπέντε λεπτά και κανείς να μη σου πη τίποτα, ανήκει «με τον νόμο» που λένε στον αριστερό ψάλτη. Τις προηγούμενες χρονιές ο Κώστας Κ., κατά τις επιταγές ενός πνεύματος κακώς εννοουμένης, τώρα που το σκέφτεται, ταπεινοφροσύνης, είχε εκχωρήσει το λαχταριστό κομμάτι στον δεξιό, κι είχε αρκεσθή στον ρόλο του κομπάρσου, φθάνοντας μάλιστα στο σημείο να μετακομίση στο απέναντι ψαλτήριο, εν είδει θλιβερής και διακοσμητικής δευτεροκλασάτης γλάστρας, περιορισμένης σε βοηθητικό ρόλο.

Τώρα όμως δεν θα το άφηνε να περάση στο ντούκου, και, βέβαια, τέρμα η μετακόμιση στο δεξί ψαλτήριο. Δεν το δικαιούνταν; Όλοι οι νόμοι και τα διατάγματα ήταν μαζί του. Θα 'λεγε την «Κασσιανή» ο κόσμος να χάλαγε. Κι άμα του κουνιόταν το απέναντι τσουτσέκι, θα του 'τριβε στη μούρη το ισχύον τυπικό, που κάτι ξέρανε όσοι το ώρισαν έτσι, ταπεινοφροσύνη ήθελαν να διδάξουν, και να που η ταπεινοφροσύνη ποδοπατείται παντού, ακόμα και στο θέμα της «Κασσιανής» που είναι ολόδικιά του!

Δεν θα πη όμως τίποτα· γιατί να πη κάτι για κάτι που δικαιωματικά του ανήκει; Θα περιμένη σεμνά και ταπεινά να έρθη η ώρα του τροπαρίου, και τότε σεμνά και ταπεινά θα ξεκινήση με το «Δόξα Πατρί και Υιώ και αγίω Πνεύματι», ο άλλος, ο απέναντι, θα πη αναγκαστικά το «Και νυν και αεί και εις τους αιώνας των αιώνων αμήν», οπότε μετά το τροπάριο είναι ολόδικό του, να το ταρναρίση όσο και όπως θέλει, απ' έξω το 'χει μάθει, ένα σωρό χειμώνες και άνοιξες την προβέρνει σχεδόν καθημερινώς την εν πολλαίς αμαρτίαις περιπεσούσα γυναίκα.

Και να που η μεγάλη ώρα ήρθε. Χωρίς να διστάση καθόλου, έβαλε μπρός το «Δόξα Πατρί και Υιώ...». Ήταν κάπου εκεί στο «-ώώω» του «Υιώ» που η θεόρατη φιγούρα - έτσι του φάνηκε- του παππα-Νικήτα έκανε την εμφάνισή της στην ωραία πύλη:

-Τι κάνεις εκεί; του φώναξε οργισμένα, και το χριστεπώνυμο πλήρωμα πάγωσε. Δεν μπόρεσε να πη τίποτα, ένιωσε μόνο έναν κόμπο να του κάθεται στον λαιμό, κι ο δεξιός ανέλαβε το «αγίω Πνεύματι».

-Τσακίσου πήγαινε στο δεξιό ψαλτήρι! παράγγειλε ο άτεγκτος παππάς, ο οποίος, αποσυρόμενος στα ενδότερα του ιερού, σφύριξε μεσ' απ' τα δόντια του: «Βρε που τον βρήκαμε ετούτον!»

Η προσβολή ήταν πολύ μεγάλη· οι γυναικούλες των πρώτων στασιδίων δαγκώνονταν και πρόλαβε με την άκρη του ματιού του να συλλάβη σκόρπια σαρκαστικά χαμόγελα από τα αντρικά στασίδια. Κατάπие κάτι χοντρά δάκρυα που κατέβαιναν στο λαιμό του κι απόμεινε στο αριστερό ψαλτήρι σα στήλη άλατος· και να 'θελε να κουνηθή -που δεν ήθελε- είναι αμφίβολο αν μπορούσε, τα πόδια του είχαν μουδιάσει, το κορμί του είχε παραλύσει, μόλις και μετά βίας κατώρθωνε σαν σε αχλύ, από πολύ μακριά, να ακούση την κραυγή της άκρας γυναικείας ταπείνωσης να φτάνη θολή στ' αυτιά του: «Κύριε η εν πολλαίς αμαρτίαις περιπεσούσα γυνή, την σην αισθομένη θεότητα ... μύρά σοι προ του ενταφιασμού κομίζει. Οίμοι λέγουσα...». Το πήγαινε καλά ο άτιμος, θα το 'χε κάνει κι αυτός μπόλικες πρόβες.

Κι έτσι όπως τον έβλεπε, κάτω από το ασπροκίτρινο λαμπιόνι της σκοτεινής εκκλησίας, με τα σπυριά του να λαμπυρίζουν λες στο ηλεκτρικό φως, ένα αβυσσαλέο μίσος τον πλημμύρισε και μια σκοτεινή βραχνή φωνή αναδύθηκε μέσα από τη μαυρίλα που 'χε κατακλύσει την αιμάσσουσα ψυχή του: -Κόλπος να σου 'ρθη σπυριάρη!

Είχε φτάσει στο «Δέξαι μου τας πηγάς των δακρύων...».

Και, ξαφνικά, πάνω εκεί στο «δέεε-» του «δέξαι μου...», ένα απίστευτο κοκκοράκι, σαν η χορδή να είχε σπάσει, κατέφθασε από το υπερυψωμένο αναλόγιο του δεξιού ψαλτηρίου και τα συντρίμμια της σκορπίστηκαν στα μήκη και τα πλάτη του ναού, από τα χَاه του ερεβώδους τρούλου μέχρι τα μυστικά σκοτάδια της κόγχης του ιερού. Τα μειδιάματα άλλαξαν κατεύθυνση και μοχθηρά δόντια άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους πίσω από σαρκάζοντα χείλη.

Το κοκκοράκι πάσκισε για ένα μικρό διάστημα να αρπαχτή από τας «πηγάς», και τέλος, όταν έφτασε με μύριους κόπους στο «δακρύων», αναλύθηκε σε μια ασυνάρτητη παραχορδία κρωγμών που σκόνταφταν πάνω στα καντήλια, τα μανουάλια, ακόμα ακόμα και πάνω στην εικόνα του Χριστού που τον κύτταζε λυπημένος -έτσι του φάνηκε.

Και τότε την είδε· ήταν γονατισμένη μπροστά στον Σωτήρα, τα μαλλιά της λυμένα

μπρός στα πόδια του, οι μουσκεμένες της μπούκλες μπλεγμένες στα δάχτυλά του, κι έκλαιγε, έκλαιγε, έκλαιγε, κι ήταν τόσο γοερό αυτό το κλάμα της άκρας ταπείνωσης, που ένιωσε να μεταδίδεται στο δικό του λαιμό, στα ρουθούνια του, στο τρέμουλο των χειλιών του που πιά δεν τα ώριζε.

Με μουδιασμένα πόδια, σαν αυτόματο, σύρθηκε σκυφτός από το αριστερό στο δεξιό ψαλτήρι, στάθηκε δίπλα στον δεξιό, φίλησε τα σπυράκια του με δακρυσμένα μάτια, κι ανέλαβε να συνεχίση από 'κεί που 'χε σταματήσει το ξέπνοο κοκκοράκι.

Το εκκλησίασμα του Αγίου Φανουρίου, γυναίκες και άντρες, είχαν να το λένε καιρό πως δεν είχαν ξανακούσει τέτοια Κασσιανή στη ζωή τους. Τέτοια Κασσιανή από μια συντετριμμένη ψαλτόλυσσα, τέτοια ραγισμένη φωνή που, μέσα σε ασυγκράτητους λυγμούς μετανοίας, είχε τελειώσει το τροπάριο όπως ποτέ άλλοτε δεν ξανακούστηκε σε ορθόδοξη εκκλησία: «Μη με τον σον δούλον παρίδης, ο αμέτρητον έχων το έλεος...»

Συγγραφέας ***Ο δρ Δάλκος Χρίστος γεννήθηκε το 1951 και ζει στην Αθήνα. Είναι πτυχιούχος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και εργάστηκε από το 1978 στην Μέση Δημόσια Εκπαίδευση και στην Ακαδημία Αθηνών. Είναι παντρεμένος και έχει δύο παιδιά. Είναι διδάκτωρ του τμήματος Επικοινωνίας, ΜΜΕ και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου (θέμα διατριβής: «Καλικάντζαροι, Νεράϊδες και Καραγκιόζης, μια τριλογία των περιπετειών καί των μεταμορφώσεων του εξιλαστηρίου θύματος»). Ερευνητής στο « ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟ» της Ακαδημίας Αθηνών, σε θέματα γλώσσας, και πιο ειδικά με την λεγόμενη «προ»-ελληνική και τις σχέσεις της με την νέα ελληνική, καθώς και με την «ενδοσυγκριτική» διερεύνηση της γλώσσας.

Έχει συμμετάσχει με ανακοινώσεις του σε διάφορα συνέδρια, έχει δημοσιεύσει άρθρα αναφερόμενα σε ζητήματα γλώσσας, λογοτεχνίας και εκπαίδευσης, έχει εκδώσει ποιήματα και διηγήματα, έχει ασχοληθεί με την διδασκαλία της γλώσσας μέσω της μουσικής και έχει μελοποιήσει αρχαία και νέα ελληνική ποίηση. Μέλος της βυζαντινής χορωδίας των αδελφών Κακουλίδη και βραβευμένος συνθέτης στο φεστιβάλ τραγουδιού Θεσσαλονίκης το 1987 με το Α' (πρώτο) και Β' (δεύτερο) βραβείο των δύο τραγουδιών που συμμετείχε._

Από το περιοδικό «άρδην»

<http://ardin-rixi.gr/archives/207650>